

УДК 7.012:684.45(045)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-312-8-19>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОЇ КОМПОЗИЦІЇ У ВІДКРИТОМУ, НАПІВЗАКРИТОМУ ТА ЗАКРИТОМУ ПРОСТОРИ

О. І. Сідорова

старший викладач
кафедри дизайну інтер'єру
факультету архітектури, будівництва та дизайну
Національного авіаційного університету
ORCID: 0000-0002-4611-2150
olena.sidorova@npp.nau.edu.ua

В роботі розглянуті особливості просторової композиції різних видів на основі аналізу робіт студентів НАУ факультету архітектури, будівництва та дизайну. Представлені завдання розроблені в межах дисципліни «Композиція і кольорознавство» для студентів 2 курсу спеціалізації «Дизайн». Завдання, підготовлені на кафедрі дизайну інтер'єру для майбутніх дизайнерів, формують у студентів знання про основні види і типи просторових композицій та особливості їх побудови.

Виявлено роль та розташування акцентів у просторових композиціях різних типів. Досліджено як впливає форма плану приміщення на вибір того чи іншого типу просторової композиції. Розглянуто можливості використання асоціативного ряду певних об'ємних форм та площин у створенні об'ємно-просторових і глибинно-просторових композицій. Розроблено основні прийоми побудови просторових композицій. Визначено роль елементів комунікативного дизайну, що використані для виявлення композиційної структури інтер'єру.

Матеріали цього дослідження можуть бути використані як основні практичні рекомендації у побудові досконалих просторових композицій, а також у проектуванні інтер'єрів та містобудівних об'єктів у відкритому, напівзакритому та закритому просторах.

Ключові слова: просторова композиція, дизайн, типи композиційних рішень, акценти, вісі, побудова, форма плану, асоціативний ряд, образні рішення.

Olena Sidorova. SPATIAL COMPOSITION FEATURES IN OPEN, ENCLOSED AND SEMI-ENCLOSED SPACE

The paper examines the peculiarities of spatial composition of various types based on the analysis of the works of NAU students of the Faculty of Architecture, Construction and Design. The presented tasks were developed within the discipline "Composition and color science" for students of the 2nd year of the "Design" specialization. Tasks prepared at the department of interior design for future designers form students' knowledge of the main types and varieties of spatial compositions and the peculiarities of their construction. Was revealed the role and arrangement of accents in spatial compositions of various types. It was studied how the shape of the room plan affects the choice of one or another type of spatial composition. Were considered the possibilities of using an associative series of certain three-dimensional shapes and planes in creating volume-spatial and depth-spatial compositions. Have been developed the main methods of building spatial compositions. The role of communicative design elements used to reveal the compositional structure of the interior is determined. The materials of this study can be used as basic practical recommendations in the construction of perfect spatial compositions, as well as in the design of interiors and urban planning objects in open, semi-closed and closed spaces.

Keywords: *spatial composition, design, types of compositional solutions, accents, axes, construction, plan form, associative series, figurative solutions.*

Актуальність дослідження. Просторова композиція є вищим пілотажем творчих пошуків дизайнерів, які спеціалізуються на створенні інтер'єрів. Головним завданням у проектуванні інтер'єрів є створення комфортного, функціонального та художньо виразного простору. Особливо важливо щоб цей простір разом з елементами, які його формують, ніс цікаву оригінальну ідею, викликав певний ряд асоціацій, формував світогляд своїх

користувачів і був набагато більшим ніж просто комфортний для життя простір.

Тому проблема виявлення і свідомого використання особливостей просторової композиції в побудові різних видів простору, є актуальною у професійному вихованні студентів-дизайнерів.

Загальні теоретичні основи композиції дослідив Ігнасіо Араухо [1]. Обідняк М. М. та Білінська О. Б. приділили найбільшу увагу принципам створенню архітектурної композиції [2]. Композиційні особливості приміщень готельного комплексу дослідили Драницький Ю. [3], Сідорова О. І. [11], Смоляр О. В. [12]. Інноваційні напрями в дизайні інтер'єру розглянуті Кузнецовою І. О., Русаковим І. О. [5]. Графо-аналітичному моделюванню простору на прикладі ресторанных комплексів присвячені дослідження Дудки С.-Р. О. [4]. Особливості фронтальної композиції на прикладі шафи-перегородки та просторової композиції сучасного ігрового простору, а також асоціативні композиції досліджені Сідоровою О. І. та Сідоровою М.-Ю. А. [9; 10; 14]. Але, незважаючи на загально теоретичні дослідження, які виявляють основні характеристики просторової композиції та прикладні дослідження, які розглядають побудову просторової композиції на прикладі готелів, ринків, дитячих майданчиків, тощо, — загальні прийоми, які обумовлюють вибір певного типу та основної структури просторової композиції потребують подальших досліджень. Крім цього недостатньо досліджені можливості використання асоціативної композиції у створенні об'ємно-просторових та глибинно-просторових композицій.

Тому **мета** даного дослідження полягає у виявленні особливостей просторової композиції у відкритому, напівзакритому та закритому просторах і аналізі завдань, виконання яких надасть студентам можливість свідомо і професійно створювати усі види просторових композицій.

Виклад основного матеріалу. В межах програми дисципліни «Композиція і кольорознавство» для студентів НАУ ФАБД другого курсу напрямку «Дизайн» ст. викладачем Сідоровою О. І. та асистентом Сідоровою М.-Ю. А. розроблені завдання, які

формують у студентів поняття про просторову композицію та особливості її побудови у відкритому просторі, у частково обмеженому (кутова композиція) та в обмеженому просторі (інтер'єр). Такі завдання є першою сходинкою в підготовці дизайнерів спеціалізації «Дизайн інтер'єру».

Просторовою називається композиція, яка складається з простору, об'ємів, поверхонь та інтервалів між ними, які об'єднані спільною ідеєю і підпорядковані певним композиційним законам.

Просторова композиція усіх трьох видів (у відкритому, у частково обмеженому і в обмеженому просторі) може бути трьох основних типів: осьова (рідко багатоосьова), центрична та багаточентрова з вільноперетікаючим простором. Часто просторова композиція може поєднувати кілька цих типів, так осьова може поєднуватись з центричною, а центрична з багатоцентровою.

Перше завдання «Побудова композиції у напівзамкненому просторі (кутової)» передбачає створення макету тематичної асоціативної об'ємно-просторової композиції, яка обмежена двома вертикальними площинами (площини утворюють кут 90 градусів) та однією горизонтальною (рис. 1, див. с. 439).

Об'ємно-просторова композиція — це перехід від об'ємної до просторової композиції. Вона утворюється площинами та об'ємами, які розташовані близько один до одного, так що маса об'ємів переважно більша ніж маса простору. Об'ємно-просторова композиція має ознаки і об'ємної і просторової композиції.

Використовуючи асоціативне мислення студенти мали розробити певний предметний асоціативний ряд і з його допомогою побудувати просторову композицію на одну з запропонованих тем: «Урбаністика», «Протистояння», «Революція», «Свято», «Екологія», «Стихія вода», «Стихія вогонь», «Стихія земля» чи «Стихія повітря». В композиції необхідно було використати один або декілька акцентів.

Простір утворювався: а) навколо одного головного акценту; б) між кількома акцентами; в) головний акцент (домінанта) міг замикати простір. Одні об'єми та площини могли розвиватися вертикально інші горизонтально, що створювало виразний силует

та декілька планів, які допомагали більш ясному сприйняттю глибини простору. Дуже важливо в такій композиції активно включити вертикальні та горизонтальні площини, у створення простору. Ці площини можуть мати отвори, ніши, бути декоровані та поєднані різними прийомами та елементами, мати



а

б



в

г



д

ж

Рисунок 1 — Тематичні асоціативні кутові композиції на теми:
а — «Свято»; *б* — «Екологія»; *в* — «Урбаністика»; *г* — «Революція»;
д — «Стихія вода»; *ж* — «Стихія повітря, вітер, осінь»

певні членування поверхонь (горизонтальні, вертикальні, діагональні) та колористичні рішення відповідні обраній темі та певній дизайн-концепції. Основа макету — горизонтальна площина може бути трансформована, мати нахил, вирішуватись амфітеатром або в кількох площинах на різних рівнях.

У другому завданні студентам було запропоновано створити асоціативну стильову (за мотивами обраного стилю), тематичну або абстрактну просторову композицію у відкритому просторі, використовуючи один з трьох основних типів просторової композиції (осьову, центричну або багатоцентрову) в залежності від ідеї та дизайн концепції (рис. 2, див. с. 441).

В осьовій композиції простір формується вздовж основної композиційної вісі площинами та об'ємами і замикається головним композиційним акцентом (часто головною домінантою). В центричній композиції простір формується навколо головного композиційного акцента (домінанти). В багатоцентровій композиції простір формується навколо кількох композиційних центрів — акцентів і вільно перетікає від одного акценту до іншого.

Для створення асоціативної просторової композиції за мотивами обраного стилю необхідно спочатку підібрати певний асоціативний ряд (з характерних для цього стилю елементів) і відповідне кольорове рішення. Так для композиції за мотивами конструктивізму були використані об'єми простих геометричних форм: паралепіеди, куби, піраміди, циліндри, решітчасті конструкції, які нагадують ферми. Кольори: червоний, чорний, білий (рис. 2, а). В асоціативній композиції за мотивами готики асоціативний ряд складався з стрільчастих арок, динамічних шпилеподібних веж, контрфорсів, аркбутанів, характерних готичних розеток. Кольори: чорний, сірий, червоний (рис. 2, б).

В асоціативній тематичній просторовій композиція на тему «Цирк» (рис. 2, в) використано асоціативний ряд пов'язаний з круглою формою арени, поділенням обмежуючих об'ємів на сектори, яскравими святковими кольорами, кільцями, трапеціями та різним сценічним обладнанням. Для розкриття цієї теми був обраний відповідно центричний тип композиції.

Наступне завдання — «Побудова просторової композиції в замкненому просторі» мало виконуватись у вигляді макету-клаузури і передбачало вирішення таких задач: а) замкнений простір мав відповідати певній функції (було запропоновано розробити інтер'єр зали арт кафе або вестибюлю готелю); б) замкнений простір та його предметне наповнення мали відповідати певному плану. Було запропоновано кілька різних за конфігурацією планів, які обумовлюють принципово різні композиційні рішення простору. Вузкий видовжений план передбачав осьовий тип



а

б



в



г

Рисунок 2 — Типи просторової композиції у відкритому просторі:
а, б — осьова; *в* — центрична; *г* — багатоцентрова
з вільноперетікаючим простором

вирішення просторової композиції, план наближений до кола, квадрату або багатокутника диктував використання центричного типу просторової композиції, а складний план з багатьма вирізами та поворотами вимагав використання багатоцентрової композиції з вільно перетікаючим простором. В цьому завданні було надзвичайно важливо грамотно (відповідно плану та обраному типу просторової композиції) розставити акценти (барна стійка, стійка адміністратора, виставковий стенд, мала архітектурна або скульптурна форма) та рядові композиційні елементи. Форма плану, композиційні вісі, їх положення та форма утворюють основу, своєрідний структурний каркас простору, а місця перетину осей є найважливішим елементом просторової композиції, що визначає розміщення композиційного центру та головного акценту (домінанти) композиції. В останній осьовій композиції і в останній центричній (рис. 3, а, б (див. с. 443)) використані елементи комунікативного дизайну, лінії на підлозі, які в першому випадку символізують лінійки нотного стану, підкреслюють основну вісь композиції і орієнтують відвідувачів на головні акценти. А в другому випадку яскраві помаранчеві лінії на підлозі та на головному акценті виявляють композиційну структуру інтер'єру. В інтер'єрі музичного арт кафе (рис. 3, а (третя ілюстрація)) знайшов цікаве втілення асоціативний ряд пов'язаний із використанням форми старих платівок — напівкруглі столики і лави, а також сцена. Барна стійка виконана у формі старої радіоли.

Висновки. Розроблені для студентів завдання сприяють розвитку у майбутніх дизайнерів просторового та асоціативного мислення, засвоєнню прийомів побудови просторової композиції. В об'ємно-просторовій композиції у напів замкненому просторі простір утворюється: а) навколо одного головного акценту; б) між кількома акцентами; в) головний акцент (домінанта) найчастіше замикає простір і в кутовій композиції розташований в куті між двома вертикальними площинами. Дуже важливо в такій композиції активно включати вертикальні та горизонтальну площини, у створення простору. Ці площини можуть мати отвори, ніши, бути декоровані та поєднані різними прийомами

та елементами, мати певні членування поверхонь (горизонтальні, вертикальні, діагональні) та колористичні рішення відповідні обраній темі, стилю та певній дизайн-концепції.

Тип глибинно-просторової композиції та сприйняття простору залежить від форми плану, положення, характеру та місць перетину осей, змін розмірів та кутів нахилу елементів та площин, які формують простір, від варіацій розстановки акцентів та колористичного рішення. В осьовій композиції простір формується вздовж основної композиційної вісі площинами та об'ємами і замикається головним композиційним акцентом (часто домінантою).



а



б



в

Рисунок 3 — Типи просторової композиції у замкненому просторі:
а — осьова; *б* — центрична; *в* — багатоцентрова

В центричній композиції простір формується навколо головного композиційного акцента (домінанти). В багатоцентровій композиції простір формується навколо кількох акцентів і вільно перетікає від одного акценту до іншого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Араухо И. Архитектурная композиция. Москва : Высшая школа, 1982. 208 с.
2. Обідняк М. М., Білінська О. Б. Архітектурна композиція: курс практичних занять та завдань : навч. посібн. Нац. ун-т. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2011. 151 с.
3. Драницький Ю. Дизайн інтер'єрів сучасних готельних комплексів України: концептуальні підходи до проектування. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2015. С. 180–187.
4. Дудка С.-Р. О. (2013а). Графо-аналітичне моделювання простору ресторанних комплексів. *Вісник Харківської Державної академії дизайну і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. Харків. № 3. С. 77–81.
5. Інноваційні напрями в дизайні інтер'єру / Кузнецова І. О., Русаков І. О., Руденко О. В., Гербич К. О. *Теорія та практика дизайну* : зб. наук. праць. Національний авіац. ун-т. Київ, 2017. Вип. 12. С. 157–165.
6. Кузнецова І. О., Залізко Ю. В. Особливості формоутворення сучасних меблів масового виробництва. *Теорія і практика дизайну* : зб. наук. праць. Київ : «Дія», 2014. Вип. 6. С. 88–94.
7. Кузнецова І. О. Особливості змісту дисципліни «Основи формоутворення» в НАУ. *Теорія та практика дизайну*. 2016. Вип. 10. С. 78–85.
8. Норман Дональд. Емоційний дизайн. Вид.: “ArtHuss”, 2019. 192 с.
9. Сідорова О. І., Сідорова М.-Ю. А. Фронтальна композиція в дизайні (на прикладі шафи-перегородки). КНУБА. Збірник № 51. С. 128–134.
10. Сідорова О. І., Сідорова М.-Ю. А., Євтушенко А. С. Особливості дизайну сучасного дитячого ігрового простору. *Проблеми розвитку міського середовища*. НАУ. Київ, 2017. Вип. 2 (18) С. 132–140.
11. Сідорова О. І., Роботницька Г. В., Огороднік С. О. Особливості вирішення інтер'єрів вестибюлів сучасних готелів. *Теорія та практика дизайну* : збірник наукових праць. Теорія та практика дизайну. Київ : НАУ, 2020. Вип. 21. С. 73–79.
12. Смоляр О. В. Формування дизайну інтер'єрів готелів України шляхом використання засобів монументально-декоративного мистецтва. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архитектура*. 2014. С. 27–32.

13. Хендерсон Эмили, Борскис Анджелин. Стиль. Тысячи предметов и хитростей для оформления любого интерьера. Вид. «Манн, Иванов и Фербер», 2019. 304 с.
14. Sidorova E. I., Yevtushenko A. S. Associative composition at the NAU as a means of designer's artistic personality development. *Теорія і практика дизайну*. Київ : НАУ, 2017. Вип. 11. С. 168–181.

REFERENCES

1. Araukho, Y. Arkhytekturnaia kompozytsiia. Moskva : Vysshaia shkola, 1982. 208 s.
2. Obidniak, M. M., Bilinska, O. B. Arkhitekturna kompozytsiia: kurs praktychnykh zaniat ta zavdan : navch. posibn. Nats. Un-t, Lviv: Nats. Un-t "Lvivska politekhnikha", 2011. 151 s.
3. Dranytskyi, Yu. Dyzaïn interieriv suchasnykh hotelnykh kompleksiv Ukrainy: kontseptualni pidkhody do proektuvannia. *Visnyk. Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. 2015. S. 180–187.
4. Dudka, S.-R. O. (2013a). Hrafo-analitychne modeliuvannia prostoru restorannykh kompleksiv. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv. Seriia: Mystetstvovoznavstvo*. Kharkiv. № 3. S. 77–81.
5. Innovatsiini napriamy v dyzaini interieru / Kuznetsova I. O., Rusakov I. O., Rudenko O. V., Herbych K. O. *Teoriia ta praktyka dyzainu* : zb. nauk. prats: Natsionalnyi aviats. un-t. Kyiv, 2017. Vyp. 12. S. 157–165.
6. Kuznetsova, I. O., Zalizko, Yu. V. Osoblyvosti formoutvorennia suchasnykh mebliv masovoho vyrobnytstva / *Teoriia i praktyka dyzainu* : zb. nauk. prats. Kyiv : "Diia", 2014. Vyp. 6. S. 88–94.
7. Kuznetsova I. O. Osoblyvosti zmistu dystsypliny "Osnovy formoutvorennia" v NAU. *Teoriia ta praktyka dyzainu*. 2016. Vyp. 10. S. 78–85.
8. Norman Donald. Emotsiinyi dyzaïn. Vyd.: "ArtHuss", 2019. 192 s.
9. Sidorova, O. I., Sidorova, M.-Yu. A. Frontalna kompozytsiia v dyzaini (na prykladi shafy-perehorodky). *KNUBA. Zbirnyk № 51*. S. 128–134.
10. Sidorova, O. I., Sidorova, M.-Yu. A., Yevtushenko, A. S. Osoblyvosti dyzainu suchasnoho dytiachoho i hrovoho prostoru. *Problemy rozvytku miskoho seredovyshcha*. NAU. Vyp. 2 (18) 2017. Kyiv, 2017. S. 132–140.
11. Sidorova, O. I., Robotnytska, H. V., Ohorodnik, S. O. Osoblyvosti vyrishennia interieriv vestybiuliv suchasnykh hoteliv. *Teoriia ta praktyka dyzainu* : zbirny naukovykh prats. Vyp. 21. *Teoriia ta praktyka dyzainu*. Kyiv : NAU, 2020. S. 73–79.
12. Smoliar, O. V. Formuvannia dyzainu interieriv hoteliv Ukrany shliakhom vykorystannia zasobiv monumentalno-dekoratyvnoho mystetstva. *Visnyk*

- Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv. Mystetstvoznavstvo. Arkhytektura, 2014. S. 27–32.
13. Khenderson Emyly, Borskys Andzhelyn. Styl. Tysiachy predmetov y khytrostei dlia oformlenyia liuboho ynterera. Vyd. "Mann, Yvanov y Ferber", 2019. 304 s.
 14. Sidorova, E.I, Yevtushenko, A. S. Associative composition at the NAU as a means of designer's artistic personality development. *Teoriia i praktyka dyzainu*. Vyp. 11. Kyiv : NAU. 2017. S. 168–181.